

عدم برابری دیه زن و مرد از دیدگاه فقه و حقوق کیفری

نگارندگان:

محمد اسماعیل زاده

احمد پور ابراهیم

سیدرضا موسوی نوانی

سرشناسه	: اسماعیل زاده، محمد، ۱۳۶۴ -
عنوان قراردادی	: ایران. قوانین و احکام Iran. Laws, etc.
عنوان و نام پدیدآور	: عدم برابری دیه زن و مرد از دیدگاه فقه و حقوق کیفری/ نگارندگان محمد اسماعیل زاده، احمد پورابراهیم، سیدرضا موسوی نوانی.
مشخصات نشر	: اهواز: آشناگر اندیشه ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری	: ۱۳۳ ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۲۲-۹۸۳۶۴-۸-۴
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیپا
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۱۹۱-۱۹۸؛ همچنین به صورت زیرنویس.
موضوع	: دیات
موضوع	: Blood money (Islamic law)
موضوع	: حقوق جزا (فقه) -- ایران
موضوع	: Crime law (Islamic law) -- Iran
موضوع	: قصاص (فقه) -- ایران
موضوع	: Lex talionis (Islamic law) -- Iran
شناسه افزوده	: پورابراهیم، احمد، ۱۳۶۳ -
شناسه افزوده	: موسوی نوانی، سیدرضا، ۱۳۶۳ -
رده‌بندی کنگره	: ۳۹۵/۷ BP
رده‌بندی دیوبی	: ۳۷۵/۲۹۷
شماره کتاب‌شناسی ملی	: ۸۵۳۰۸۱۸
وضعیت رکورد	: فیپا

عدم برابری دیه زن و مرد از دیدگاه فقه و حقوق کیفری

نگارندگان: محمد اسماعیل زاده، احمد پورابراهیم، سیدرضا موسوی نوانی.

صفحه‌آرایی و ویراستاری: مرضیه اعتمادفر

ناشر: انتشارات آشناگر اندیشه

نوبت چاپ: اول ۱۴۰۰

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۷۰۰۰۰ تومان

اخطار!

مرکز نشر و پخش: اهواز-امانیه-خیابان سقراط غربی جنب مجتمع تصادفات دادگستری-کوچه خاکسار-پلاک ۱۲۰

تلفن تماس: ۰۶۱-۳۳۳۲۸۹۳-۳۳۳۳۲۸۶۵-۳۳۳۶۴۵۶۸-۰۶۱ دورنگار: ۰۶۱-۳۳۳۶۴۵۶۸

هرگونه چاپ و تکثیر (اعم از: زیراکس، بازنویسی، ضبط کامپیوتری، تهیه CD) از محتویات این اثر بدون اجازه کتبی از مؤلف ممنوع است. متخلفان به موجب بند ۵ از ماده ۲ قانون حمایت از مؤلفان، مصنفان و هنرمندان تحت پیگرد قانونی قرار می‌گیرند.

فهرست مطالب

عنوان

صفحه

۱	مقدمه.....
	فصل اول: مبانی تعیینی و پرداخت دیه از نگاه فقهی و حقوقی
۸	مبحث نخست: مفهوم دیه از دیدگاه فقهی و حقوقی.....
۸	گفتار نخست: تعریف دیه.....
۹	الف: تعریف لغوی دیه.....
۱۳	ب: تعریف اصطلاحی دیه.....
۱۴	گفتار دوم: تاریخچه و سیر تاریخی دیه.....
۲۰	(۱) ادیان.....
۲۰	الف- دین مسیحیت.....
۲۰	ب- دین یهود.....
۲۴	ج- دین زرتشت.....
۳۰	گفتار سوم: فلسفه تنصیف دیه زنان.....
۳۲	مبحث دوم: ارزیابی مبانی عدم برابری دیه زن و مرد.....
۳۴	گفتار نخست: دیدگاه‌های مختلف مربوط به دیه.....
۳۴	الف) طرفداران دیدگاه جبران خسارت.....
۳۹	ب) طرفداران دیدگاه مجازات بودن دیه.....
۴۴	ج) طرفداری تفکیک در ماهیت دیه.....
۴۶	د) طرفداران ماهیت دوگانه دیه.....
۴۹	گفتار دوم: انواع دیه.....
۵۰	گفتار سوم: دیه و مقدار آن در مورد زن و مرد.....
	فصل دوم: فلسفه عدم برابری دیه مرد و زن از دیدگاه فقهی و حقوقی
۵۵	مبحث نخست: ماهیت عدم برابر دیه زن و مرد از دیدگاه فقهی.....
۵۶	گفتار نخست: توجیحات عقلی و منطقی عدم برابری دیه زن و مرد.....
۵۶	الف: پایین‌تر بودن ارزش زن نسبت به مرد.....

۵۸ب: پایین‌تر بودن نقش زن در تولید و وضعیت اقتصادی
۶۱گفتار دوم: تفاوت دیه زن و مرد در فقه اسلامی
۶۲الف: دیه زن و مرد در قرآن
۶۵ب: دیه زن و مرد در اسلام
۷۰۱- فقه شیعه
۷۳۱-۱ موارد تساوی و تفاوت دیه زن و مرد در فقه امامیه
۷۶۱-۲ دلایل قول به تفاوت دیه زن و مرد در فقه امامیه
۷۸۱-۲-۱ قرآن
۷۹۱-۲-۲ روایات
۷۹۱- دیه نفس
۷۹۱- صحیحہ عبدالله بن مسکان
۸۰۲- صحیحہ عبدالله بن مسکان
۸۰۳- صحیحہ ابوعمیدہ
۸۱۲- دید اعضا و جراحات
۸۱۲- صحیحہ حلبی
۸۲۳- صحیحہ ابو بصیر
۸۲۴- صحیحہ ابوبصیر
۸۳۵- صحیحہ ابی مریم
۸۴۳-۲-۱ اجماع
۸۴۲- فقه عامه (اهل سنت)
۸۵۱- فقه حنفی
۸۷۲- فقه شافعی
۸۹۳- فقه مالکی
۹۰۴- فقه حنبلی
۹۲۵- بررسی فتاوی جدید در مورد دیه زن و مرد
۹۷گفتار نخست: ماهیت و تفاوت دیه زن و مرد در حقوق موضوعه
۱۰۳گفتار دوم: بحث‌های انتقادی در خصوص دیه

مقدمه

اگر نگاهی به سابقه دیه و پیدایش آن انداخته شود، به این موضوع پی برده می‌شود که این تأسیس حقوقی در جهت جبران خسارت وارده به بزه دیده بوده است، در واقع ما به ازای خون ریخته شده مقتول است و بیشتر جنبه خصوصی داشت. با تشکیل حکومت‌ها این وضعیت از دیه گرفته شد و سعی شد تا رنگی از مجازات هم به این تأسیس حقوقی داده شود. بدین ترتیب که دیه ماهیت ترکیبی و دو وجهی دارد، یعنی از یک‌سو، جانی باید آن را جهت جبران خون ریخته شده مقتول یا بزه دیده پرداخت کند و از سوی دیگر کیفر است که بر جانی وضع شده و در مورد او باید به اجرا گذاشته شود.

حقوق علم زندگی اجتماعی - انسانی است. در قرون اخیر افراد در تلاش بوده‌اند تا با ایجاد ضوابط و مقررات در زندگی اجتماعی و گروهی خود، در قالب قرارداد اجتماعی به این رویه نظم و سامان بخشند. در این میان عناصری از گذشته‌های دور و ورود آن‌ها به زندگی مدرن امروزی، باعث ایجاد تحولات و نگاه‌های جدیدی در عرصه مسائل حقوقی و اجتماعی شده است. دیه نیز یکی از همین موضوعات است. بررسی و دقت در سابقه‌ی اقوام و تمدن‌های بشری گوناگون نشان‌دهنده‌ی این مطلب است که پرداخت غرامت از سوی جانی به‌عنوان مجازات یا جبران خسارت دارای سابقه‌ای طولانی و دراز به قدمت عمر بشر است. این روند کم‌کم با گذشت زمان و ورود عناصر و اجزای تازه وارد مرحله‌ای جدید شد. در دین اسلام که دین رسمی حکومت است دیه با صراحت و تأکید مورد قبول قرار گرفت. این نشان می‌دهد که دیه از احکام امضایی اسلام است. با ظهور اسلام در جزیره‌العرب و گسترش نفوذ اسلام در این منطقه و مناطق اطراف، مفاهیم و اعتقادات و مبانی حقوق اسلام کم‌کم در جوامع

اطراف گسترش و رشد و اشاعه یافت و آن‌ها یگانه راه سعادت خود را، در اجرای احکام دین اسلام می‌دیدند.^۱

در نظام جزایی اسلام، دیه در کنار کیفرهایی همچون حدود، قصاص، تعزیرات شرعی مطرح است؛ قانون‌گذار کشور ما نیز در بخش دوم در باب مجازات‌های قانون مجازات اسلامی، ضمن ماده‌ی ۱۴ از دیه یاد کرده است و در ماده‌ی ۱۷ اشعار داشته: «دیه اعم از مقدر و غیرمقدر، مالی است که در شرع مقدس برای ایراد جنایت غیرعمدی بر نفس، اعضاء و منافع و یا جنایت عمدی در مواردی که به هر جهتی قصاص ندارد به موجب قانون مقرر می‌شود». در جنایت‌های عمدی چه بر نفس، چه مادون آن، گرچه در ابتدا حکم به قصاص داده می‌شود، اما در صورت تراضی طرفین دعوی، دیه مورد حکم واقع می‌شود. در جرائم غیرعمدی، اعم از شبیه عمدی و خطایی یا در حکم هر یک از آن‌ها، آنچه اصولاً و در ابتدا پس از اثبات واقعه در فرایند دادرسی کیفری مورد حکم واقع می‌شود، دیه است. بدیهی است چه در جنایت‌های عمدی و چه در جرائم غیرعمدی، امکان تصالح بین بزه‌دهنده یا اولیای وی در صورت فوت، یا جانی حسب مورد وجود دارد؛ به دیگر سخن با گذشت بزه دیده در جنایات مادون نفس یا عفو ولی یا اولیای دم در جنایت بر نفس، خون‌بهای دریافت نمی‌شود.

مطابق نظریه فقهای شیعه، مرد و زن در مقابل یکدیگر قصاص می‌شوند؛ لیکن قصاص نفس مرد در برابر نفس زن، مشروط به پرداخت نصف دیه مرد است؛ اما زن و مرد در قصاص عضو تا رسیدن دیه عضو به ثلث دیه کامل، با یکدیگر برابرند و پس از آن، قصاص عضو مرد در برابر عضو زن، مشروط به پرداخت نصف دیه عضو مرد است. دیه نفس زن نیز نصف دیه نفس مرد است؛ لیکن مرد و زن در دیه عضو تا رسیدن آن به ثلث دیه کامل با یکدیگر مساوی‌اند و پس از آن، دیه عضو زن به نصف دیه عضو مرد کاهش می‌یابد. در این بررسی معلوم می‌شود، که تفاوت بین زن و مرد

^۱ حکمت‌نیا، محمود، فلسفه نظام حقوق زن، سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۹۰، ص ۲۵۴.

در قصاص و دیه، از احکام ثابت اسلام است و لذا قابل تغییر نیست؛ اگرچه حکومت اسلامی در مقابل زنان سرپرست خانوار مکلف به جبران خسارت می‌باشد. بدین جهت، فلسفه این تفاوت را باید در کلیت نظام حقوقی اسلام جست‌وجو نمود.

با گذشت زمان و نفوذ اندیشه‌های جدید حقوقی، مردم هم در راستای ایجاد یک سیستم حقوقی منظم و باثبات سعی در ایجاد یک جامعه متشکل و مرفعی در قالب‌های جدید و منطبق با تحولات روز بودند و از آنجاکه انسان موجودی فطرتاً اجتماعی است با تشکیل اجتماعات تلاش داشت تا این نیاز خود را برطرف سازد که مستلزم ایجاد نظم و حکومت قانون و وضع قوانین و مقررات است تا بدین وسیله قوام و ثبات جامعه حفظ‌شده و زمینه امنیت فردی و اجتماعی به وجود آید.^۱ بر همین اساس قوانین حاکم بر هر جامعه محدودیت‌هایی برای افراد خود و در برابر تجاوز و تعدی بر این محدودیت‌ها واکنشی را در نظر گرفته است؛ بدین صورت حقوق جزا به وجود آمد. در ایران هم با توجه به سابقه وجود اسلام و اهمیت آن در نزد مردم و اجرای آن در جامعه، این امر تجلی یافت و با پیروزی انقلاب اسلامی و حاکمیت قوانین اسلامی محرز و مسلم شد. در میان احکام اسلام، احکام جزایی آن از اهمیت بسیاری برخوردار است چراکه امروزه به رقیبی برای حقوق غیر آن تبدیل شده است. دیه نیز یکی از این احکام است. این کتاب تلاش فراوان دارد تا با بررسی و مطالعه سیر تاریخی و وجودی دیه از نظر فقهی و اسلام به مطالعه وضعیت این تأسیس حقوقی در حقوق جزای ایران پرداخته تا بتواند نهاد دیه را که از دیرباز در فقه و حقوق جایگاه داشته است و باب مهمی را در قانون مجازات اسلامی به خود اختصاص داده است مورد بررسی و دقت قرار دهد و بتواند بر اساس نتایج علمی و آراء و نظریات حقوقی در تبیین و شناخت این تأسیس اسلامی موفق بوده و بتواند راه‌حلی برای آن بیابد.